

УРОЦИТЕ НА ТАНГРА ПЛАНИНА

NATIONAL
GEOGRAPHIC

БЪДЕЩИЯТ ЧОВЕК

Ако вземем еволюцията
в собствените си ръце

АПРИЛ 2017 г.

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

| СЪДЪРЖАНИЕ

АПРИЛ 2017 Г. • БР. 4 (138) • ОФИЦИАЛНО ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО

РУБРИКИ

ОБРАЗИ

Вашата снимка

ГЛОБУС

Прилив от боклуци, умен
подход към рибата,
коя напитка утолява
жаждата най-добре,
рентгенова снимка на
океана,
колко тежи водата

ПЪРВИЧНИ ИНСТИНКТИ

На четири очи

БОГАТСТВОТА НА БЪЛГАРИЯ

Средновековният
град Чървен

НАПРЕД

Арт терапия

СТАТИИ

68 | БУРЯ НАД ЛЕДОВЕТЕ

Трима български антарктици поемат към върховете на масива Тангра. По пътя ги връхлитат ураганен вятър... и научната мисия се превръща в борба за оцеляване.

Текст: Любомир Кюмюрджиев Снимки: Неделчо Хазърбасанов

На корицата

От ловците и събирачите
от каменната ера до
съвременните пионери на
високите технологии ние,
хората, все повече вземаме
еволюцията в собствените
си ръце. Какъде се е запътил
видът ни?

Илюстрация: Оуен Фрийман

Корекция: правилните числа в
графиката „Стоки в тонове“ на
стр. 23 в брой март са 120 млн. т
и 60 млн. т.

26 | НАРЪЧНИК НА КЛИМАТИЧНА ПРОМЯНА

Седем научни факта,
които отделят фактите
от заблудите.

80 | ЖИВОТЪТ СЛЕД ИДИЛ

Войната срещу ИДИЛ прогони от
домовете им над 3 милиона души.

Текст: Джеймс Верини
Снимки: Мойзес Саман

36 | ЕВОЛЮЦИЯТА

Продължава ли с нас?
Да, но вече вземаме
нещата в свои ръце.

Текст: Д. Т. Макс
Снимки: Оуен Фрийман

60 | ДОМ В ПЛАНИНАТА

В далечен район на
Пакистан технологиите
преобразяват селските
традиции.

Текст и снимки: Матео Пале

104 | МЕТРОПОЛИС

Световните мегаградове са средище на
енергията и човечеството на XXI век.

Текст и снимки: Мартин Румерс

| ОБРАЗИ

Япония

На този кадър с дълга експонация Матабей Сакура – вековна японска вишна в Уда – цъфти под звездното небе. Дървото с височина повече от 12 м и ствол с над триметрова обиколка е наречено на самурай, загинал през XVII в.

СНИМКА: АСАХИ ШИМБУН /
GETTY IMAGES

ГЛОБУС

СВЕТОВНИЯТ ОКЕАН

ПРИЛИВ ОТ БОКЛУЦИ

Текст: Катрин Цукерман

Фотографът Зак Нойл и преди бил виждал отпадъци в морето, но бил шокиран от гледката по време на командировка до далечно кътче край бреговете на Ява. Когато през 2012 г. отишъл да снима индонезийския сърфист Деде Суриная (вдясно), Нойл установил, че буквално плува в море от боклуци. „Беше невъобразимо – спомня си той. – Наистина си помислих, че всеки момент ще се натъкнем на труп.“

Всяка година в морето попадат близо 8 млн. тона пластмаса – така твърди един доклад от 2016 г., който освен това установил и откъде произхождат най-много отпадъци. На челните три места са Китай, Филипините и Индонезия.

Пълната с боклуци вода е честа гледка не само в Югоизточна Азия – казва морският биолог Никълъс Малос, който ръководи програмата „Морета без боклуци“ към НПО „Опазване на океаните“. „За съжаление подобни струпвания се превръщат в норма – казва той, – особено в развиващи се части на света „с увеличаваща се средна класа по крайбрежията, където разходите и потреблението са нараснали, а управлението на отпадъците не е.“

Въпреки че отпадъците продължават да са глобален проблем, Малос съзира основания за надежда. Например в САЩ през 2016 г. калифорнийските гласоподаватели подкрепиха забрана на полиетиленовите торбички в целия щат. В Индонезия – казва той – също се наблюдава промяна в обществените нагласи: „Налице е енергична и целенасочена група заинтересовани лица, които се опитват да намерят начини да се справят с тези проблеми.“ Казано с други думи: може би се задава отлив.

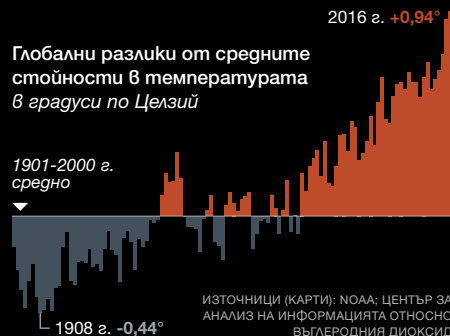

Въглероден диоксид, измерен
на 24 октомври, 2014 г.
в части на милион

390 405

СЛУЖБА ЗА МОДЕЛИРАНЕ
И ОБРАБОТКА НА ДАННИ
НА НАСА ГОДАР (GMAO)

КЛИМАТИЧНА

1 СВЕТЪТ СЕ ЗАТОПЛЯ

Жегата през 2016 г. счупи историческия рекорд от 2015 г. Миналогодишната средна глобална температура, компилирана от измервания, направени от хиляди метеорологични станции, шамандури и кораби, беше с $0,94^{\circ}\text{C}$ по-висока от средната за XX в. Сателитите, изследващи атмосферата, също са документирали ясна тенденция към затопляне.

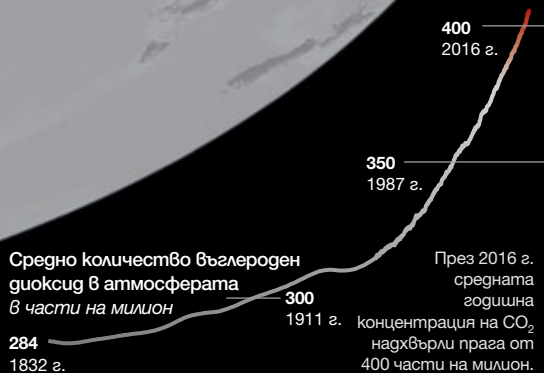
Въглеродният диоксид на Земята

От известно време спътник на НАСА регистрира променящите се количества въглероден диоксид в земната атмосфера. В това изображение, получено от данни, събрани през октомври 2014 г., съвсем ясно се виждат вихрушки от CO_2 , изхвърлен от изгарянето на изкопаеми горива в северното полукълбо.

7 НЕЩА, КОИТО ТРЯБВА ДА ЗНАЕТЕ

промяна

Нуждаем се от енергия—храна, гориво, електричество, – за да водим модерния си начин на живот. Милиарди хора се нуждаят от още енергия. Но това как се сдобиваме с нея променя Земята по начини, които застрашават всички ни. Можем ли да намерим по-добър вариант? Климатичната промяна не е измама или научна конспирация, а огромно предизвикателство. Ето ги фактите.

2 ПРИЧИНАТА СМЕ НИЕ

Ел Ниньо допринесе за жегата, като временно освободи топлина от Тихия океан. Топлината от Слънцето варира циклично нагоре и надолу на всеки 11 години; вулканичните изригвания спорадично охлаждаат планетата. Междувременно човешките емисии на парникови газове образуват все по-плътно покривало, което задържа жегата.

3 ДА, СИГУРНИ СМЕ

Над 9 от 10 климатолози са съгласни, че въглеродните емисии причиняват глобално затопляне. Знаем за парниковия ефект от началото на XIX в. През 1896 г. шведският физик Сванте Арениус предрекъл, че изгарянето на въглища ще затопли планетата. Той смятал това за нещо добро – а все още се спори доколко ще е лошо. Но то е реално и е опасно.

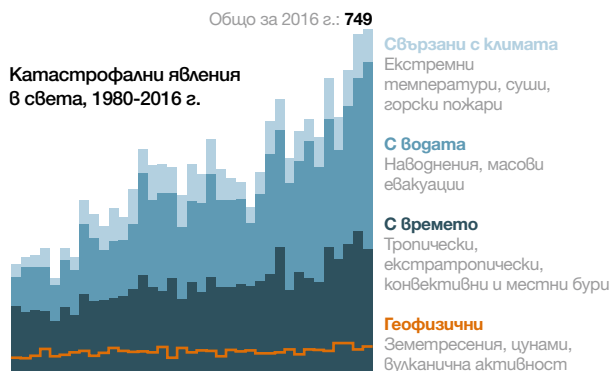
Екстремни атмосферни условия

КЛИМАТИЧНАТА ПРОМЯНА не причинява конкретни суши или бури, но прави тези събития повече или по-малко вероятни – а в случая с горещите вълни, много по-вероятни. Необичайната гореща вълна, която причини смъртта на около 70 000 души в Европа през 2003 г., би трябвало да е събитие, настъпващо веднъж на 500 години; на сегашния етап на глобално затопляне тя се превърна в събитие, случващо се на всеки 40 години. Само в Париж климатичната промяна е отговорна за 506 допълнителни смъртни случая през 2003 г. Ако тя продължава безпрепятствено, към края на този век живеещите край Персийския залив може да преживяват много дни, които са толкова горещи, че ще бъде опасно да се излиза навън.

И не е само жегата: глобалното затопляне добавя влага във въздуха, извличайки я от земята и океаните. Там, където липсва дъжд, сушилите се задълбочават. Там, където пада дъжд или сняг, е по-вероятно да се стигне до крайности; спомнете си за наводненията от 2016 г. в Париж или Хюстън. Поради затоплянето на океаните – енергийният източник на ураганите – е вероятно те да станат по-интензивни.

НЕЕСТЕСТВЕНИ БЕДСТВИЯ

В глобален мащаб броят на катастрофите, свързани с части от Земята, които са засегнати от промяната в климата, нараства.

ИЗТОЧНИК: RE NATCATSERVICE, МЮНХЕН

ПРОМЕНЕТЕ ИМАТ ЗНАЧЕНИЕ

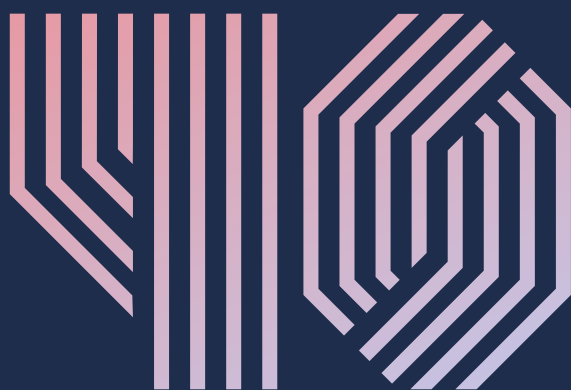
Войната в Сирия, която прогони милиони от страната и взе стотици хиляди жертви, включително и момчето горе, пламна отчасти заради историческа суша, която доведе фермерите в градовете. Според проучване от 2015 г. климатичната промяна е увеличила над два пъти вероятността от такива суши. Тя спомогна и за временното изчезване на ез. Поопо (най-вдясно) – някога второ по големина езеро в Боливия. На други места като Ню Йорк повечето пара във въздуха причинява по-силен снеговалеж.

ПОЛ СОДЪРС

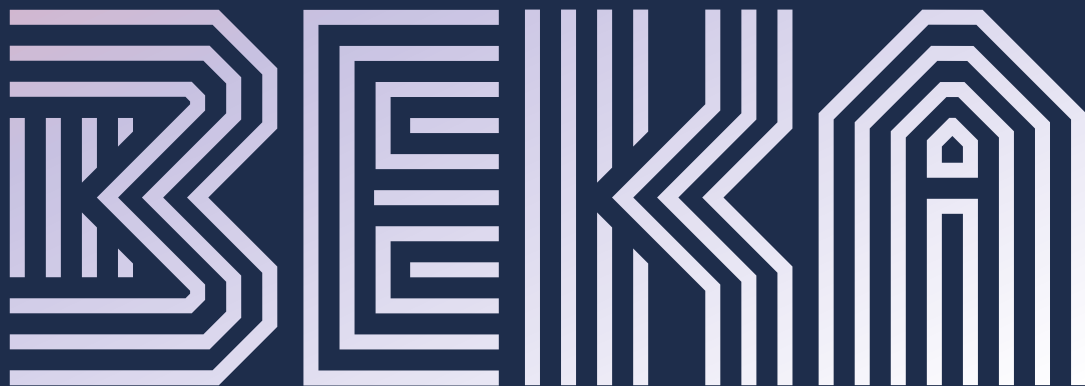

ДЖЕФ ОРЛОВСКИ, EXPOSURE LABS, ОТ CHASING CORAL

КАТО ВСЕКИ ДРУГ ВИД НИЕ
СМЕ ПРОДУКТ НА
МИЛИОНИ ГОДИНИ
ЕВОЛЮЦИЯ. СЕГА ВЗЕМАМЕ
НЕЩАТА В СВОИ РЪЦЕ.

ТЕКСТ: Д. Т. МАКС
ИЛЮСТРАЦИИ: ОУЕН ФРИЙМАН

а друг имплант представляваше блутут комуникационен хъб, за да могат неговите приятели да му изпращат цветове чрез смартфон.

Антената била истинско откровение за Харбисън. С времето, каза той, започнал да усеща входящата информация не като зрение, нито като слух, а като шесто чувство.

Най-интригуващата част от антената обаче му дава способност, от която останалите сме лишени. Той погледна към лампите на покривната тераса и усети, че инфрачервените стартери, които ги активират, са изключени. Хвърли поглед към саксиите и „видя“ ултравиолетовите петна, които показват къде се намира нектарът в центъра на цветчетата. Той не само е постигнал обикновените човешки способности, ами ги е надминал.

Тогава, значи, той е първата стъпка към целта, която визионерите футуристи винаги са си поставяли. Представата на Харбисън за бъдещето е по-скоро свързана с горите, отколкото със силиция. Но откакто се превърнал в първия официален киборг в света (убедил британското правителство да му позволи да носи антената на паспортната си снимка с аргумента, че тя не е електронно устройство, а допълнение към мозъка му), той също така е започнал да привлича последователи. Рибас скоро го последвала в това, което някои наричат трансхуманизъм, като свързала сеизмичен монитор в телефона си с вибриращ магнит, имплантиран в мишницата ѝ. Тя получава информация за земетресения в реално време, което ѝ позволява да се чувства свързана с движенията

ЕВОЛЮЦИЯ НА ЧОВЕШКИТЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ

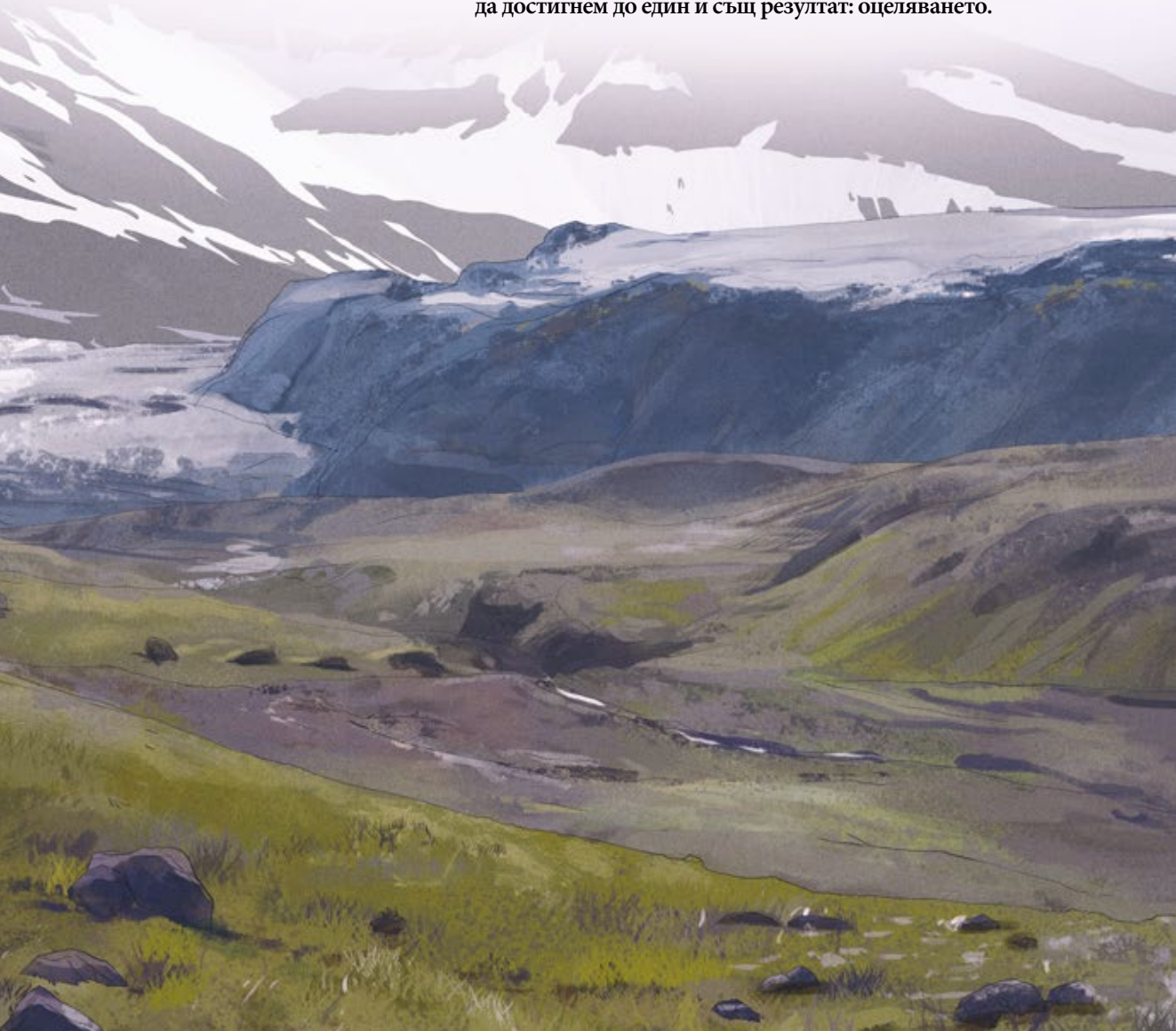
Пиктограмите (горе), които се появяват навсякъде в статията, изобразяват културните и биологичните крайъгълни камъни на човешката еволюция.

ПРЕДИ 12 500 ГОДИНИ

ЕВОЛЮИРАЛИ ЗА ЖИВОТ НА ГОЛЯМА ВИСОЧИНА

Доскоро се смяташе, че нашият вид е спрял да еволюира още в далечното минало. Способността ни да надникнем в човешкия геном е показала, че всъщност нашата биология продължава да се променя, за да се нагоди към конкретни жизнени среди. На повечето от нас не ни стига въздух високо в планината, защото белите ни дробове трябва да работят по-усилено, за да уловят ниското съдържание на кислород там. Но населението на Андите има генетично обусловена черта, която позволява хемоглобинът им да се свързва с повече кислород. Населението на Тибет и Етиопия независимо едно от друго се е адаптирало към височинното си местообитание, което показва, че естественият отбор може да ни поведе по различни пътища, за да достигнем до един и същ резултат: оцеляването.

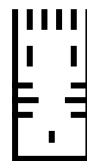
Еволюцията е неуморна; когато шансът за оцеляване може да бъде увеличен, тя намира начин да извърши промяна – понякога и няколко различни начина. Някои популации от Близкия изток имат генетична вариация, която е различна от тази, която северноевропейците имат, за да ги защитава от лактозна непоносимост. И има половин дузина отличителни генетични адаптации, които защитават африканците от малария (една от които има значителния недостатък да причинява също и сърповидно-клетъчна анемия, ако изменената форма на гена се наследи и от двамата родители).

ОЩЕ В НАЧАЛОТО НА „ПРОИЗХОД НА ВИДОВЕТЕ“ Чарлс Дарвин уверено заявява: „Естественят отбор, както ще видим по-нататък, е сила, непрестанно готова за действие, и е неизмеримо по-висша от бледите човешки усилия, също както природните творения са в сравнение с произведенията на изкуството.“ Книгата била публикувана през 1895 г. Дали това, което е било вярно тогава, все още е вярно и днес? Било ли е вярно дори по Дарвиново време? Биологичната еволюция може да е неумолима и наистина по-изкусна от генетичната еволюция, която хората могат да постигнат с кръстосване на растения и животни, но колко важна е тя, съпоставена с адаптациите, които можем да измислим с мозъка си?

В днешния ни свят основната движеща сила на репродуктивния успех – както и на еволюционната промяна – е културата и нейният въоръжен братовчед, технологията. Това е така, защото еволюцията не може да се мери със скоростта и разнообразието на съвременния живот. Въпреки постигнатото от еволюцията в близкото минало, помислете само колко зле адаптирани сме към компютърните ни екрани и 24-часовите графици, към солените ни пакети с чипс и към стерилната ни среда. Ако човешката генетика беше технологична компания, тя щеше да банкрутира още с появата на парния двигател. Нейният бизнес план се нуждае от случайната поява на някоя характеристика, която после да се разпространи чрез половото размножаване.

Това става бързо при мишките, които могат да раждат ново котило на всеки три седмици, но при хората нещата се случват по-бавно, тъй като поколенията се сменят на всеки 25–35 години. С тази скорост на някоя благоприятна характеристика може да ѝ отнеме хиляди години да се разпространи в една популация. Предвид тромавите протоколи на генетичната еволюция не е изненадващо, че технологията я е изпреварила. Технологията днес върши голяма част от същата работа и я върши по-бързо, като увеличава физическите ни умения, задълбочава интелектуалния ни диапазон и ни позволява да се разпространиме в нови и по-предизвикателни жизнени среди.

„По-голямата част от естествения отбор днес се случва чрез културата и езика, компютрите и дрехите – казва Джордж Чърч, молекулярен инженер, работещ едновременно в „Харвард“ и Масачусетския технологичен институт. – Едно време – в епохата на ДНК, ако си имал някоя наистина готина мутация, тя е можело да се разпространи в

Изчервяване

Притеснението и неприятното изтръпване при изчервяване може да са сигнал за разкаяние и да предизвикат прошка от другите в социалната група.

Съзвизии от външение

Плащът показва уязвимост и увеличава шансовете за получаване на помощ, която от своя страна засилва социалните връзки в групата.

По-голям мозък

Когато сме се събрали в по-големи социални групи, големите мозъци са се развили заедно с по-сложната комуникация и способностите за решаване на проблеми.

БЛИЗКО БЪДЕЩЕ

НАУЧНАТА ФАНТАСТИКА СТАВА РЕАЛНОСТ

Преди повече от 50 години двама учени изковали думата „киборг“ за въображаем организъм – отчасти човек, отчасти машина. Това приличало на научна фантастика, но днес около 20 000 души имат импланти, които могат да отключват врати. Нийл Харбисън, който може да възприема цветове само като ги трансформира в звуци, които чува чрез антена, имплантирана в главата му, предвижда бъдеще, силно подобро от разширяването на сетивата ни чрез такава технология. „Ношното зрение – казва той – ще ни даде способност да се адаптираме към средата: да променяме себе си вместо планетата. Променянето на планетата ѝ вреди.“

| РЕПОРТАЖИ | ПАКИСТАН

Дом в планината

В далечен планински район на
Пакистан технологиите и
образованието преобразяват
селските традиции

Тийнейджър си гледа смартфона над село Пасу. Местните хора са исмаилити – последователи на умерено течение в исляма, чийто имам е Ага Хан. Надпис на склона е увековечил посещение на Ага Хан в района.

WEL COME TO PAFI
OUR BELOVED 18 NOV
HAZIR IMAM 1987

В начално училище в село Зоод Хун момичетата се събират да поздравят нов учител. Междувременно в съседната стая група момчета обсъждат екскурзия до края на долината на р. Чапурсан, която е успоредна на коридора Вахан в Афганистан – район, който някога бил част от Пътя на коприната. Исламитската култура залага много силно на образованието, особено за момичетата.

Исмаилитска невеста чака пристигането на бъдещия си съпруг. Дълги години браковете в Годжал били уреждани от родителите на булката и младоже-неца. Днес много двойки се срещат в социалните медии и с гордост наричат връзките си „уредени бракове по любов“. В отдалече-но село ваханска двойка вари чай в традиционната си глинена къща.

Буря над

ледовете

Уроците на Тангра планина

Цепнатините в ледника обикновено се виждат, но не е сигурно колко са дълбоки, къде точно минават, колко е дебел „мостът“ над тях. При придвижване по ледник осигурителното въже е задължително.

Карта на част от о-в Ливингстън с отбелязани българската антарктическа база „Св. Климент Охридски“, лагер „Академия“ и цитираните върхове на Тангра планина. Показано е местоположението на острова в южното полукълбо. На малките снимки отляво надясно: Дойчин Боянов, Негелчо Хазърбасанов и Николай Петков.

ЛОШОТО ВРЕМЕ ЗАДЪРЖА алпинистите по-дълго в базата. Около Нова година вятърът стихва и видимостта се увеличава, но те не предприемат изкачване. „Празници бяха, а и се надявахме, че хубавото време ще продължи“ – споделя Хазърбасанов. Тези надежди не се сбъдват. „Изкачванията не са дело само на преките участници в тях – допълва фотографът. – Те са логистично подпомагани от базата, най-вече от командира Йордан Йорданов и от Роман Едуард, специалист по GPS.“ Всеки път двамата карат с моторни шейни алпинистите до изходната точка, а после ги връщат оттам, като през цялото време са във връзка с тях, готови да реагират при необходимост. „Освен ангажиментите си към нас те имат

такива и към самата база – припомня Хазърбасанов. – Ето защо няма как да са 100% на наше разположение.“

В СРЕДАТА НА ЯНУАРИ времето най-сетне като че ли е подходящо за изкачване на връх Симеон. Прогнозите предупреждават, че е възможен малко по-силен вятър – 8–10 м/сек, – но това е приемливо. Алпинистите нямат идея колко много тази информация ще се размине с действителността!

На 15 януари тримата са закарани с моторните шейни на изходната точка за изкачване на връх Симеон – пролома Несебур, на 2 км преди лагера „Академия“. Те поемат по 3-километровия ледник в подножието на планината,

Маршрут на експедицията до връх Симеон и обратно

Симеон е основният връх, който се вижда от българската антарктическа база. Измерената му височина е 1580 м. На връщане от върха вятърът започва да се усилва и става ураганен – с пориви над 150 км/ч. Двадесет и осем часа след като са напуснали базата ни, алпинистите са върнати в нея невредими.

Последователни кадри, заснети в диапазон от около 1 час при прехода на Дойчин Боянов, Неделчо Хазърбасанов и Николай Петков приблизително от връх Св. Борис до връх Симеон. Точно тогава времето много се разваля. Може да се проследи как непрестанно засилващият се вятър довява облака, в който се налага

вързани с обезопасително въже един за друг. „Цепнатините в ледника обикновено се виждат, но никога не си сигурен колко са дълбоки, къде точно вървят, колко е дебел „мостът“ над тях – обяснява Неделчо. – Когато стигне цепнатина, вървящият първи вдига щека; тогава издърпваш въжето, за да не пропадне той много надолу, ако се случи да хлътне в нея.“ Точно в края на ледника и в началото на склона на реброто Кук тримата забелязват отвесна пукнатина, приличаща на малка пещера. Запомнят местоположението ѝ – по-късно това ще има жизненоважно значение за тях.

Алпинистите поемат нагоре. Скоро влизат в облак и се налага да спрат и изчакат малко отминаването му. Снегът е като захар – няма възможност за осигуряване чрез забиване на клинове в него. Когато стигат билото, виждат, че от връх Симеон ги отделя дълбока седловина (премка). Спускат се в нея. „Когато започнахме да се изкачваме по другия ѝ край – спомня си Хазърбасанов, – времето много се влоши.“

Още докато са на ледника, вятърът е силен, но преодолим. Под връх Симеон обаче алпинистите виждат как към тях приближава буря. От потеглянето им са изминали над 8 часа. Върхът е изкачен, но става ясно, че тримата няма да успеят да останат там за онези 40 минути, необходими на прецизния GPS да свали данни за определянето на точната му височина.

„Свързахме се с базата по радиостанция – разказва Хазърбасанов. – Йорданов ни каза, че там е задухал силен вятър. Отговорихме му, че и при нас е така. Разбрахме се, че тръгваме надолу и след още 6 часа пак ще направим връзка, за да видим на какво разстояние сме от мястото, където той и Роман ще дойдат с шейните, за да ни приберат.“

ВРЪЩАТ СЕ ПО СЪЩИЯ ПЪТ, но това не означава, че е лесно. За щастие Дойчин и Николай са записали трека на GPS. Вятърът вече е свиреп, а видимостта – под 5 м. В такива условия релефът въобще не се различава. Алпинистите често падат, защото теренът под краката не се вижда. Дойчин е маркирал пътя към върха и с червени флагчета. Повечето от тях са отнесени

от бурята, но при всяко намерено флагче тримата усещат радост, че са на прав път.

Вятърът, който връхлита алпинистите, е със скорост над 30 м/сек, а някои пориви са дори по-силни. По-късно тримата ще научат, че близо до мястото на срещата с Йорданов и Едуард вятърът е вдигнал и преместил на няколко метра една от 300-килограмовите моторни шейни заедно с човека върху нея. На билото е още по-силен – при това не духа от определена страна, а се завихря и удря отвсякъде. Тримата вървят приведени, после лазят на четири крака. Накрая трябва да легнат и да пълзят, за да не бъдат отнесени. Очилата на Неделчо се покриват с ледена кора. Налага му се да ги махне. Силният вятър го заслепява и причинява изгаряния на кожата около очите, но фотографът се старае да не губи от поглед силуета на Дойчин Боянов, който върви първи. Такова е правилото: по-неопитният – в средата, за да следва първия и да бъде наглеждан от последния. „Губех Дойчин от поглед, после го съзирах отново. Той бе с червено яке, но във вдигнатия от вятъра сняг цветове не се различаваха“ – разказва Неделчо. Тримата преминават главното било и тръгват надолу, спирайки само да поемат вода, защото студът и вятърът ги изсушават. Ураганът ги подмята като кукли; обзема ги силно изтощение. „Взех да си говоря сам: изричах на глас каквото ми хрумне, за да се поддържам в кондиция, а и ми действаше успокоително, макар че другите двама не можеха да ме чуят – споделя фотографът. – Честно казано, дори не ми хрумна да снимам каквото и да било...“

Към средата на обратния път поривите на вятъра се усилват и стават почти непрестанни. Принудени да пълзят плътно притиснати към склона, през следващия час алпинистите преминават едва стотина метра. Тук снегът е

(Горе) Петков, Боянов (с черна пухенка върху червеното яке) и Хазърбасанов на връх Симеон. (Долю) Петков изкачва ръба, по който по-късно тримата ще слизат пълзейки, докато вятърът ги подмята като марионетки.

Българското знаме се вее над базата „Св. Климент Охридски“ заедно със знамената на Испания и Португалия. Испанският флаг винаги се вдига с нашия като символ на пословичната взаимопомощ между екипите на двете съседни антарктически бази. През този сезон 6 испанската експедиция участват и португалци.

ни позволи да си идем. Разбира се, благодарен съм на Николай и Дойчин, които се справиха перфектно в тези тежки условия, връщайки всички ни живи и здрави.“

Неделчо Хазърбасанов не съжалява, че е участвал в експедицията. Той се гордее, че е бил част от екипа ѝ, и се радва, че ще има какво да разказва на 6-месечния си син, когато порасне. Споделя, че е страотно да си фотограф, да посетиш Антарктида, да изкачваш върховете

на Тангра, но признава, че написал в дневника си: „Правете деца – няма нищо по-смислено от това!“ След случилото се обикнал още повече планината, но разбрал, че съревнованието, рекордът и известността не са важни. „Важна е красотата на онези места, както и пречистването, осъзнаването, изводите, които те ни дават, важно е оценяването на това, което имаш, и – съвсем не на последно място – завръщането при любимите хора.“ □

ЖИВОТЪТ СЛЕД ИДИЛ

Когато съюзниците настъпиха, за да си върнат Мосул, бягащите иракчани разказаха ужасяващи истории за бруталността на Ислямска държава – с пълната сигурност, че щетите за тяхната страна ще са трайни

ساحة فدراس

في يوم ٢٠١٤/١٢/١٥ قُلت عماليات داعش الارهابية باعدام كوكبة من رجال العلم الابطال (فدراس الم...) ...وقد قُمت

В градчето Ал Алам край Тикрит 11 мъже били екзекутирани публично близо до кръстовището, където днес се издига мемориал в тяхна памет. В цял Ирак се появяват все повече паметници, билбордове, плакати и произведения на изкуството, отдаващи почит на жертвите на жестокостите на ИДИЛ.

Текст: Джеймс Верини
Снимки: Мойзес Саман

Кюрдските войници стояха на ръба на окопа до вкопаното картечно гнездо, в тъгъла на своята позиция – един от няколкото предни постове по фронтовата линия, която минаваше по хребета на планината и гледаше на запад към долината на Тигър. Слънцето беше залязло след този ден в края на лятото – най-сухия сезон в Ирак, когато земя и небе сякаш се сливат. Въпреки това през сгъстяващия се мрак войниците можеха да различат светлините на град Мосул на отсамния бряг на реката. Биха могли да опишат гледката дори насън – месеци наред воините, част от *пеишмерга* (армията на Иракски Кюрдистан), бяха наблюдавали, картографирали и обсъждали всеки сантиметър. Само че нейното очарование и заплашителност не бяха отслабнали дори за миг. Всичко пред очите им принадлежеше на Ислямска държава.

Беше краят на юли 2016 г. и битката за Мосул, за която отдавна се говореше, щеше скоро да започне. Освободителните сили се събираха. Иракските войници бяха прогонили Ислямска държава, известна още като ИДИЛ, от Фалуджа и сега с бой си проправяха път на север към Мосул. Пешмерга настъпваха от тази планина. Трупаха се американски и европейски сили, както и войници и милиции от Турция, Иран и други страни. Ислямска държава вече две години държеше Мосул, втория по големина иракски град.

Стратезите се надяваха, че падането на Мосул веднъж завинаги ще изтласка джихадистите от страната.

В самия Мосул цареше паника. По преценка на ООН битката щеше да прогони от

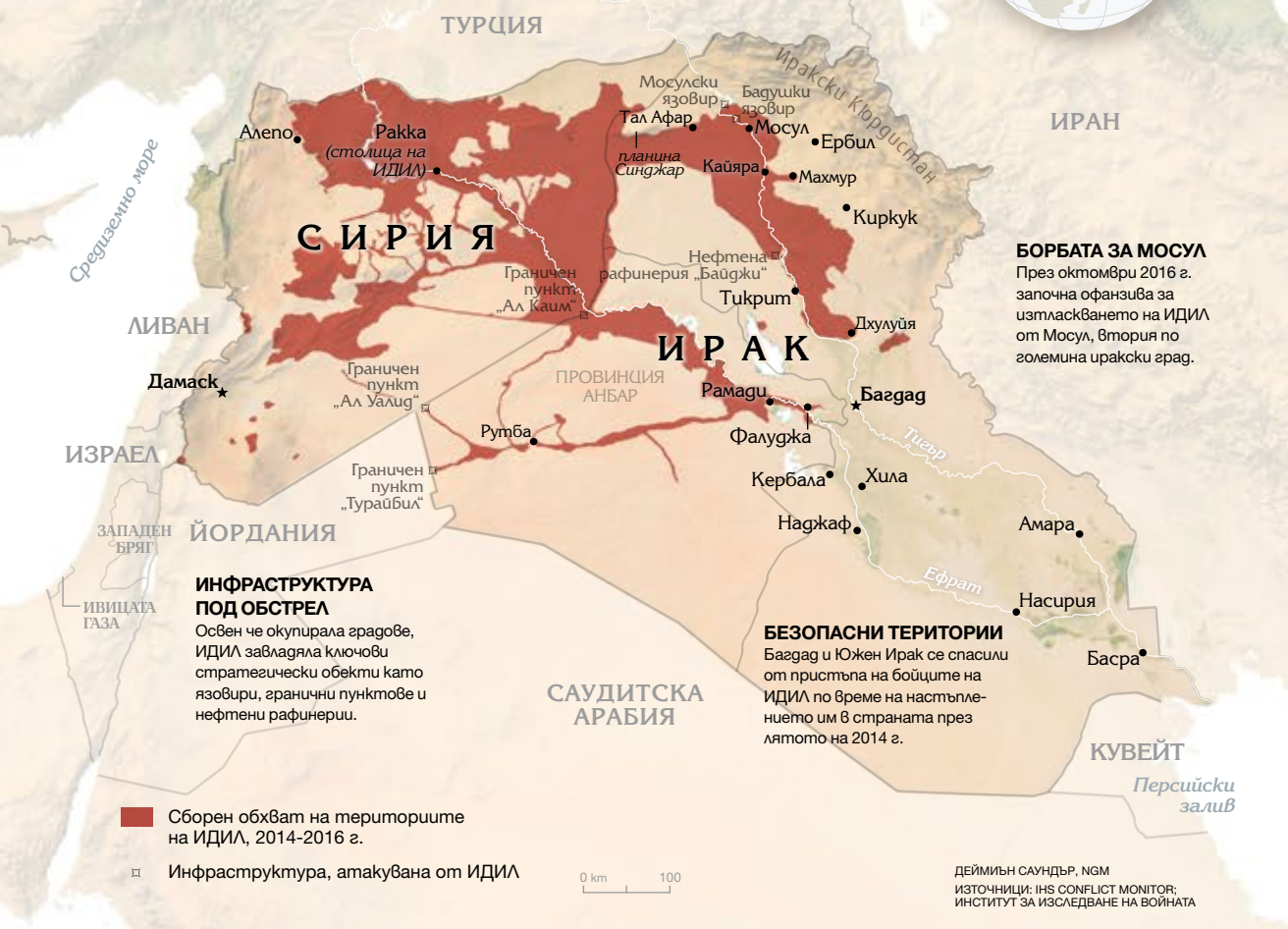
домовете им над един милион души. (Преди ИДИЛ Мосул имаше около 1,4 млн. жители.) Жертвите сред мирното население щяха да са ужасни. Хората се спасяваха и кюрдската позиция беше крайна цел на популярен маршрут за бягство. Почти всяка нощ хора се катереха нагоре по склона.

Тази вечер войниците очакваха седемчленно семейство. Бащата – фелдшер – се беше обадил на свой братовчед, който живееше близо до планината. Братовчедът беше известил командира.

С наближаването на битката за Мосул местните жители се разбягали. Един от спасителните маршрути водел през планините към Кюрдистан. Науал, съпругата на Айхам Али, и техните деца го последвали през нощта.

Обхватът на ИДИЛ

През 2014 г. бунтовниците от ИДИЛ нахлуха в Ирак от Сирия и напреднаха към Багдад. Сега иракските сили, кюрдски войници и милиции от целия район, подпомагани от коалиция начело със САЩ, си възвръщат контрола.

от водачите на ИДИЛ „афгански“ стил. Казали му да си пусне брада, а после да я остави по-дълга. Когато излизала навън, жена му трябвало да бъде придружавана от мъж от семейството и да се покрива цялата в черно.

„Можеха да я пребият само защото си е сложила сандал с ток – каза Али. – Не се отнасяха с нас като с хора.“

Пазарите се изпразнили. Спрял токът, а после и водата. ИДИЛ станали по-брутални. Когато Али превързал ръката на жена, която не била напълно покрита, го обвинили в сексуална връзка с нея. Хвърлили го в затвора и го бичували – смяташе, че е извадил късмет, че още има глава на раменете си. Осъзнал, че трябва да

рисува бърза смърт и да избяга – или да остане и да умре бавно.

ИСЛЯМСКА ДЪРЖАВА започна да се заражда като обединение на сунитски ислямистки групи през 2006 г. През следващите пет години тя доби форма и мощ, като привлече бивши баасистки бойци, останали от времето на иракския президент Саддам Хюсеин, свален през 2003 г. През 2012–2013 г. пусна метастази в цяла Сирия. През първите дни на януари 2014 г. се вдигна на оръжие в Рамади, столицата на иракската провинция Анбар. Няколкостотин бойци завладяха голяма част от града. Както по-късно в Мосул, правителствените сили рухнаха, макар

Рамаци понесъл повече
щети от всеки друг град
във войната срещу ИДИЛ.
Но дори и тук хората са си
направили домове. В
покрайнините на града
семејства се настанили в
апартаменти в полуразру-
шен комплекс. Няма вода,
но са в безопасност.

ЩЕТИТЕ В РАМАДИ бяха най-значителни от всички иракски градове, но не бяха изолиран случай. ИДИЛ и войната срещу нея оставиха в развалини големи части от Северен и Западен Ирак. Насилието се беше разпространило от южно от Багдад до границите с Турция, Сирия и Саудитска Арабия и беше погълнало десетки градове и стотици по-малки населени места. ИДИЛ съсипа археологическите съкровища на Ниневия и древните християнски села. Беше се опитала да изтрие от лицето на земята язидите, които смята за езичници. Подпалилите пожари в нефтените кладенци горяха месеци наред. Към началото на 2017 г. ООН, нейните партньори и други организации бяха създали 86 лагера за бежанци и разселени лица из цял Ирак. Над три милиона иракчани бяха напуснали домовете си.

Обещанията на ИДИЛ за чиста и горда държава привлекли много иракчани. Само някои били фанатици, но на всички им било дошло до гуша от една или друга укрепил се сила. ИДИЛ привлякла сунитите, на които им било писнало от пренебрегването и тормоза от страна на

шиитското правителство на Нури ал-Малики. В редиците ѝ постъпили и сунитите, които обръщали поглед към егоистичните монархии в Персийския залив, бруталната светска военна власт в Египет и прозападна Турция и откривали липса на легитимна власт. ИДИЛ се понаравила и на маргинализираните и пропъдените. Не е случайно, че Анбар е дом на най-бедните и необразовани граждани на Ирак и че пропагандата на ИДИЛ набляга на социалистическото течение в политическия ислям. Прогонването на групировката от Ирак било дело на крехка коалиция от иракчани – араби и кюрди, сунити и шиити, военни и милиции. Ако не била общата кауза, съюзниците щели да се избият помежду си.

През лятото на 2016 г. иракските сили напреднаха на север покрай река Тигър. През август вече бяха достигнали малкия крайречен град Кайяра – последната необходима стратегическа придобивка преди шурма срещу Мосул. Един ден наред битката за Кайяра военен конвой тръгна към фронтната линия. Бежов пикап беше следван от джип „Хамър“ и камион,

ИДИЛ често се настанявала във важни обществени сгради – болници, правителствени служби, военни бази и училища като изтърбушената постройка в град Хамам ал Алил южно от Мосул. Ще минат години, преди да бъдат възстановени нанесените от ИДИЛ материални и психологични щети.

МЕТРОПОЛИЯ

Днес, когато над половината население на света е струпано в градовете, мегаполисите концентрират в себе си енергията и човечеството на XXI век

Автобусна спирка, цифрово фотографување и продавачи на сергии се поделат ѓезл во Карачи, Пакистан.

Искам всяка снимка да разказва история. Колката в Индия е град, известен с теглените от хора рикши. Знаех, че искам на кадъра да има рикша, но те никога не спират, освен ако не минава трамвай. За щастие трамваят по ул. „Ленин Сарани“ минава на интервал от няколко минути, така че знаех, че съм на правилното място.

Книгата на Мартин Румерс за мегаполисите – *Metropolis* – излезе през 2015 г. Изложбата е била показвана в градове по целия свят. Творби от „Метрополия“ са част от колекциите на Кралския музей в Амстердам и на Музея за изящни изкуства в Хюстън, Тексас, САЩ.

